

TÜRK SAN'ATI TARİHİ ARAŞTIRMA VE İNCELEMELERİ I.

Türk San'atı Târihi araştırma ve incelemeleri: I İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk San'atı Târihi Enstitüsü Yayınları: I Berksoy Matbaası İstanbul 1963: 20 x 27,5 sm. ölçüsünde, 789 sayfa hacmindeki bu oldukça büyük mecmua İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi yayınlarının 23. sü olup 1000 nüsha olarak basılmıştır ve Akademi'nin Türk San'atı Târihi Enstitüsü yayınlarının ilkinin teşkil etmektedir. Akademinin muhtelif bölümlerinden 24 öğretmenin asli üye oldukları bu Enstitü yakın zamanlarda kaybettiğimiz üstat Rıfki Melûl Meriç'in kurduğu, Müdürlüğünü deruhte ettiği ve ilk neşriyatı olan bu eserle tam hüviyetini ortaya koyan bir teşekküldür. Rıfki Melûl Meriç iyi bir Edebiyat Hocası, titiz bir şair mükemmel bir araştırmacı ve sanat tarihçisi idi. Bilhassa son yıllarda tam manasile olgunlaşmış ve bütün gücünü büyük bir aşk ile san'at ve san'at tarihçiliğine harcamaya başlamıştı. Bu konu üzerinde üyesi bulunduğu Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nda sarfettiği gayreti yakinen herkes bilmekte ve takdir etmektedir. Fazla delile ne hacet işte Akademi'de kurduğu Enstitü'nün eseri önümüzde.

1 Sayfalık ön sözde Türk San'atı Tarihi Enstitüsü'nün çeşitli alanlardaki araştırma ve incelemelerinin yayınlanması konusu ve akademik neşriyatın lüzumu üzerinde durulmakta ve meydana getirilen esere dayalı olarak iddialara girilmektedir. Üstad Rıfki Melûl Meriç'in vefatı çok büyük bir talihsizliğe mâruz kalan Enstitü bu isteklerini yarı yarıya tahakkuk ettirebilirse kendisini muvaffak ve mutlu addetmelidir. En büyük

temennimiz de bu muvaffakiyete ve mutluluğa ulaşmasıdır.

İlk yazı tanınmış İslâm tarihçisi Louis Massignon'dan Burhan Toprak'ın tercüme ettiği 12 sayfalık "İslâm San'atlarının Felsefesi"dir. 1920 de College de France'da ders olarak verilen bu inceleme bir sene sonra Syria mecmuasında yayınlanmıştı. Bu ağır ve çetin mevzu ancak Louis Massignon gibi İslâm tarihini, tefekkürünü ve sanatını çok iyi bilen bir âlim tarafından yazılabilirdi. Kur'anı, Hadis ilmini, tasavvufu da nazarı itibare olarak ancak bu suretle şekillerin üstüne çıkabilen İslâm San'atının felsefesi bu kuvvetli bilgilerin, inanışların ve doktrinlerin derinliğinde işlenmiştir. Burhan Toprak, bilgisi, tecrübesi ve diğer çeşitli meziyetlerle bu ağır konuyu dilimize çok iyi nakletmiştir.

Müteâkip yazı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi San'at Tarihi Profesörü Dr. Oktay Aslanapa'nın 40 resim ve 5 plân ihtiva eden 8 sayfalık "Fâtih Devri Âbideleri" dir. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin İstanbul Fâtih Derneği neşriyatının 11 cisini teşkil eden "Fâtih Devri Mimârisi" adlı, büyük çapta 512 sayfalık kelimenin tam manasile nefis, bol fotoğraf, plân, kroki ve rölöveli eseri varken bir mecmua içinde olsa dahi bu konu tekrar ele alınmamalı idi. Dr. Aslanapa da bunu böyle düşünmüş fakat çok câzip ve zengin bir mevzu olması bakımından vazgeçmemiş olmalıdır. Nitekim bunu hemen ilk sayfanın 1 No.lı hâşiyesinde Ayverdi'nin eserinden bahsederek açıklıyor ve bu eseri haklı olarak medhediyor. Fâtih 30 yıl devam eden saltanatında müteaddit şehirlerde 750

muhtelif âbide meydana getirmiştir ki bu-
mühim bir yekündür. Aynı zamanda Bursa
ve Edirne de gelişen ilk Osmanlı âbideleri
İstanbul'daki Bayazıt Câmii arasında bir köp-
rüdür. İşte bu yazıda İstanbul, Bursa, Edir-
ne ve diğer bir çok şehirlerdeki âbideler üze-
rinde ayrı ayrı durularak bu tez kuvvetlen-
dirilmekte ve Fâtih devri ânitlerinin ehemmi-
yeti belirtilmektedir.

Üçüncü yazı Mecmuanın en önemli araş-
tırmalarındandır. Doçent Dr. Semavi Eyice
"İstanbul Minareleri" adlı 53 sayfalık etü-
düde İstanbul minarelerini müstakil bir
konu halinde incelemektedir. Yerli ve ya-
abancı bütün kaynaklara tam mânasile hâkim
olarak ele alınmış bu araştırmaya 1 gravür,
5 plân, 8 desen ve 160 da resim eklenmiştir.
Bunlar en karakteristik, en tipik minâreler
arasından seçilmiştir. Semavi Eyice ön sözde
uzun senelerden beri devam eden bu çalış-
malara başlayışını şöyle ifade ediyor: "Bu
çalışmalarda gâye, etraflı tetkiklere mazhar
olan Mısır Mağrip ve İran minârelerinin
yanı sıra Türk-Osmanlı minarelerinin de
ehemmiyetli bir mevkîe sâhip olduklarını be-
lirtmekti." Bu gâye ile başlayan araştırma
ön sözden sonra giriş kısmında Türk-Os-
manlı minâresinin parçaları üstünde duru-
yor ve minâre kısımlarını aşağıdan yukarıya
doğru 1-kürsü, 2- Pabuç, 3- Gövde, 4- Şe-
refe, 5- Petek, 6- Külah, 7- Âlem diye sıra-
layarak her birinin yerini ve minâre bünye-
sindeki rolünü ve mevkîini işaret ediyor.
I. kısımda Fetih'ten Sinan devrine kadar 5 büyük
Câmi, 8 orta büyüklükte Câmi ve 11 mescid-
in, II. kısımda Mimar Sinandan Lâle Dev-
rine kadar 7 büyük Câmi, 11 orta büyüklükte
Câmi ve 13 mescidin, III. kısımda ise Lâle
Devrinden günümüze kadar 14 büyük Câmi,
29 orta büyüklükte Câmi ve 31 mescidin. mi-
nâreleri ayrı ayrı ele alınarak inceleniyor.
Böylece 129 câmi ve mescidin minareleri üze-
rinde titiz bir şekilde durularak Türk-Osmanlı
minârelerinin diğer İslâm Devletleri minâreleri
yanında önemli bir hususiyete ve mevkîe sa-
hip oldukları tezi iddia ve isbat ediliyor.

Müteâkip yazı Yük. Mimar Muallim Fe-
ridun Akozan'ın "Türk han ve kervansa-

rayları" adlı 25 plân ve 56 resmi ihtiva eden
5 sayfalık etüdüdür. Modern, konforlu ve
süratli nakil vasıtalarının çoğalmasından
sonra artık fonksiyonları kalmıyan veya bu
fonksiyonları yeni yol, vâsita ve yapı tek-
niğine uygun olarak yapılmış tesislere dev-
reden ve sayıları çeşitli sebeplerle gün ge-
çtikçe azalan Türk-Osmanlı han ve kervan-
sarayları üzerinde durulması gereken çok mü-
him bir konudur. Feridun Akozan bunları
üç tipe ayırarak mütalaa etmektedir. Birinci
tip, seyahat yolları üzerinde bulunan kare
veya dikdörtken şeklinde tek bir mahalden
ibaret hanlar, ikinci tip yine seyahat yolları
üzerinde bulunan, yolcuların ve hayvanların
gecelemeleri için yapılmış çeşitli teferruat
ve bir çok mahalleri ihtiva eden hanlar, üçün-
cü tip ise şehir içi han ve kervansarayları
olarak ele alınmakta ve incelenmektedir.
Gerek birinci ve ikinci tip ve gerekse büyük
şehir içlerinde olduklarından ve bugünkü ik-
tisadî ve sosyal bünyeye uygun fonksiyon-
ları ifa etmesini bilmiş olduğundan iyi mu-
hafaza edilmiş üçüncü tip hanlar üzerinde
daha esaslı ve detaylı olarak durulabilirdi.
Plânlar ve resimler esas teşkil etmekle be-
raber metne fazla önem verilmemiş ve bu yüz-
den kanaatimizce inceleme kifayetsiz bir hal
arzetmiştir.

Beşinci yazı Yüksek Mimar Behçet Ün-
sal'ın Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan mi-
mâri plânlar hakkındadır. 20 plânın foto ko-
pisile birlikte 26 sayfa tutan bu araştırma şim-
diye kadar ele alınan bir kaç örneğinin en
mükemmelidir. Han, hamam, türbe, mek-
tep, konak, köprü ve çeşme gibi mutelif eser-
lere ait 21 plânın kısa listesi hazırlanmış ve
bunlardan 16 sınıfın fotokopisi üzerinden açık-
lanması yapılmıştır.

Müteâkip yazı yakın zamanlarda gay-
bettığımız yeri doldurulmaz tecrübeli ve kıy-
metli meslek adamı, âlim, hoca, iyi bir insan
gibi çeşitli vasıfları bulunan rahmetli Y. M.
Ali Saim Ülgen'in "İnegöl'ün Kurşunlu Âbi-
deleri" adlı 15 resim, 4 kesit, 2 plân ve 2 cep-
he desenini ihtiva eden 3 sayfalık kısa yazı-
sıdır. Ali Saim Ülgen'in ilmi ve mesleki de-
ğeri olan eserlerinin ve restorasyonunu yap-

tuğu anıtlarının sayısı pek çoktur. Rahmetli tam manasile restoratör ve âlim bir mimar idi. Bu vesile ile kendisini rahmetle anmayı bir borç biliriz. Ali Saim Ülgen bu kısa yazısında İnegöl ovasındaki Kurşunlu kasabasının merkezindeki tuğla minâreli Câmî ile Orta Köydeki kervansaraydan bahsetmekte ve şimdiye kadar hiç tetkik edilmemiş bu iki 14 cü yüz yıl sonu eserini tanıtmaktadır.

Yedinci yazı Topkapı Sarayı Müzesi yüksek Mimarlarından Selma Emler'in "Topkapı Sarayı Restorasyon Çalışmaları" dır. 17 sayfalık bu yazıya 122 resim, 4 plân fotokopisi, 4 kesit fotokopisi, 3 sayfa kitabe fotokopisi, 2 panoramik resim ve 1 büyük plân eklenerek zenginleştirilmiştir. Yazı Sarayın kuruluşu, Topkapı Sarayının Harem Dairesi, III. Selim zemin kat odası, III. Selim dua odası, Mihrişah Sultan Sofası, Mihrişah Valide Sultan odası, dış cepheler ve Arşiv çalışmaları bölümlerini ihtiva etmektedir. Senelerdenberi Topkapı Sarayı Müzesi müstemilâtının tâmir ve restorasyonunda büyük gayretler sarfeden Y. M. Selma Emler'in bu yazısı başardığı işlerin aynası mahiyetindedir. Bu çalışmalarda en büyük pay Harem dâiresine düştüğünden yazıda da yine Harem Dairesi ön plânda tutulmuştur. Resimler üzerinde bu dâirenin bütün detaylarını görmek mümkündür. Selma Emler binalar üzerinde yaptığı incelemelerle iktifa etmemiş etüdünü arşiv çalışmalarile ve manzum kitabe metinlerle zenginleştirmiştir.

Müteâkip yazı Sedat H. Eldem'in "Bursada Şahadet Camii konusunda bir araştırma" adlı 3 sayfalık bir incelemesidir. 5 resim, 1 plân, 2 kesit ve 4 cephe restütüsyonunu ihtiva etmektedir. İlk Osmanlı devri eserlerinden olan bu 9 kubbeli ve kalın minâreli câmî büyük zelzelede harap olmuş ve 1892 de Vali Mehmet Celâlettin Paşa tarafından tâmir ettirilmiştir. Sedat H. Eldem'in özel bir mimârî hususiyet arzeden bu eser hakkındaki incelemesi kısa olmakla beraber etraflı ve özlüdür.

Dokuzuncu yazı çok orijinal bir araştırmadır. Mustafa Cezar'ın "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribât Yapan

Yangınlar ve Tabii Âfetler" adlı 65 sayfalık etüdüne 37 resim, 2 sayfa metin fotokopisi, 1 büyük plân fotokopisi ve 5 sayfa indeks eklenmiştir. Yüzyıllar boyunca başta yangın olmak üzere zelzele, sel ve fırtına gibi tabii âfetlerin anıtlarımıza verdiği zarar tahmin edilemeyecek kadar büyüktür. Araştırmacı başta "Yangınların İstanbul binalarını mütemadiyen yiyen bir belâ şekline bürünmesinin çeşitli sebepleri meyanında en başta geleni ahşap inşaatın esas tutulmasıdır. Câmî, medrese, hamam gibi binalar hariç evler, konaklar, saraylar, bazı mescitler hatta bir kısım hanlar bile ahşap yapılmıştır. Yangınlar ve tabii âfetler İstanbul'un binlerce yapısını yalnızca silip süpürmekle kalmamış, bugün mevcut olan sanat eserlerimizin pek çoklarının ilk şekillerini değiştirmeye de sebep olmuştur." demektedir. Araştırma şu kısımları ihtiva etmektedir. Fâti Mehmet ve İkinci Bayezit zamanındaki yangınlar, Yavuz Sultan Selim zamanındaki yangınlar, Kanuni Süleyman zamanı 1569 yangını, 1574 de Topkapı Sarayında yangın, 1588 ve 1590 yangınları, 1591 ve 1592 yangınları, 1606 yangını, 1627 de Yeniköyde yangın, 1633 büyük yangını, 1640 yangını, 1645 yangını, 1652 ve 1653 yangınları, 1660 büyük İstanbul ve Galata yangınları, 1665 Topkapı Sarayı yangını, 1673, 1677, 1679, 1680 ve 1681 yıllarındaki küçük yangınlar, 1683 senesindeki yangınlar, 1687 ve 1688 senelerindeki yangınlar, 1690 Eyüp yangını, 1691 Mısır Çarşısı yangını, 1693 senesindeki yangınlar, 1695, 1696, 1698 ve 1701 yıllarındaki yangınlar, 1703 ve 1706 yıllarındaki yangınlar, 1707 ve 1708 yangınları, 1715 Galata ve İstanbul yangınları, 1716 ve 1717 yangınları, 1718 büyük yangın, 1719 Gedikpaşa yangını, 1720 deki yangınlar, 1721 ve 1722 yıllarındaki yangınlar, 1723 ve 1724 senelerindeki yangınlar, 1725 senesindeki yangınlar, 1726, 1727 ve 1728 yangınları, 1729 Balat büyük yangını, 1730, 1731, 1732 senelerindeki yangınlar, 1735, 1738 ve 1739 yangınları, 1740 Babiali yangını, 1740, 1741 ve 1742 senelerindeki yangınlar, 1744, 1745, 1746 ve 1747 deki yangınlar, 1750 Küçük-

pazar yangını, 1750 ve 1751 senelerindeki yangınlar, 1752 senesindeki yangınlar, 1753, 1754, 1755 yangınları, 1755 Hocapaşa yangınında Bâbiâlinin yanması, 1756 Cibali yangını, 1758, 1762, 1763 yangınları, 1765, 1767 yangınları, 1768 den sonraki yangınlara ait tarihi bilgiler, 1771, 1778, 1779, 1780 senelerindeki yangınlar, 1782 senesindeki büyük yangınlar, 1784, 1790-1792, 1794, 1795, 1797 senelerindeki yangınlar 1804 ve 1807 yangınları, Alemdar Vakası sırasında çıkarılan yangınlar, 1811 senesindeki yangınlar, 1818 yangınları, 1823 Firuzağa yangını, 1826 Hocapaşa yangını, Tulumbacıların nizamlanması, 1828-1832 yangınları, 1833 Cibâli yangını, 1836 senesindeki yangın, 1839 Bâbiâli yangını, 1852 yılındaki yangınlar, 1854 ile 1919 yılları arasındaki yangınlar, 1855 senesindeki yangınlar, 1865 Hocapaşa yangını, 1870 Beyoğlu yangını, 1878 Bâbiâli yangını, 1908 Çırçır yangını, 1910 Çırağan Sarayı yangını, 1911 Bâbiâli yangını, 1911 Uzunçarşı yangını, 1918 Sultanselim yangını, Tabii afetler, 1489 zelzelesi, 1489 veya 1490 yılındaki yıldırım hadisesi, Küçük kıyâmet diye anılan 1509 zelzelesi, 1553 yılındaki sel, 1557 zelzelesi, 1563 deki yağmur ve sel, 1648 zelzelesi, 1690 zelzelesi, 1719 zelzelesi, 1746 daki yıldırım hadisesi, 1752 zelzelesi, 1754 zelzelesi, 1766 zelzelesi, 1790 sel ve zelzelesi, 1802 zelzelesi, 1808 fırtınası, 1855 zelzelesi, 1894 zelzelesi. Görülüyorki yangın âfetlerin başında gelmektedir. Metne dahil bir listeden öğrendiğimize göre hicri 1270-1337 yılları arasında yâni 67 yılda kayde değer 291 büyük yangın olmuş ve 44622 bina yanmıştır. Bu çok korkunç bir rakamdır. İstanbul'un mâruz kaldığı en büyük yangınlardan biri olan hicri 1070 yangınına Kâtipzade namında birisi "Tarihi İhrâki Kebîr" adile oldukça uzun bir destan halinde işlemiştirki bu destanı ilgisi dolayısıyla Mustafa Cezar Ayvansaraylı Hüseyin Efendiden bu etüdü arasına aynen almıştır. Mustafa Cezari bütün kaynaklara baş vurarak muvaffak bir araştırma yaptığından dolayı tebrik etmek gerekir.

Müteâkip yazı Orta Doğu Teknik Üniversitesi yardımcı Profesörü Apdullah Ku-

ran'ın "Çağdaş mimaride madde ve ruh" başlığı altında "xx. yüzyılda batı mimârisile Türk mimârisinin gelişmesi hususunda mukayeseli bir çalışma" adlı 23 resim ve 3 plân fotokopisi bulunan makalesidir. Burada çağdaş mimârinin entellektüel plânda yeni bir san'at anlayışı ve ifâdesi meydana getirdiği üzerinde durulmakta, Avrupada ve mamleketimizde bunun tekâmül tarihi incelenmekte ve modern mimâri eserlerimizden örnekler verilmektedir.

Bundan sonraki 4 sayfalık kısa yazı Akademi Türk San'atı Tarihi öğretim üyesi Nurettin Ormancı'nın 600. fetih yılı dolayısıyla "Edirne'nin Fetih Târihine dair" adlı yazıdır. Bu Târihi şehrimizin coğrafi mevkii ve önemi belirtilerek Edirne'nin Türkler tarafından zaptı Düstürname-i Enveri, Tâcüttevârih, Kühn-ül Ahbar, Takvimüt Tevârih, Münecimbaşı târihi ve sair bir çok kaynaklara göre etüd edilmektedir. Yazının sonunda bütün bunlara rağmen bu serhat şehrimizin ne zaman fethedildiğinin kati olarak tayin edilemediği belirtilmektedir.

On ikinci yazı mecmuanın en önemli, en uzun etüdü olup Türk San'atı Târihi Enstitüsü'nün Müdürü rahmetli Üstâd Rıfki Melûl Meriç'in "Edirne'nin Târihi ve Mimâri Eserleri Hakkında" adlı 80 sayfa ve 71 fotoğrafı ihtiva eden yazıdır. Bu araştırma ayrıca vesika suretleri ve listelerle zenginleştirilmiş bulunmaktadır. Rıfki Melûl Meriç önsözde bu etüdün hazırlanışı hakkında şöyle demektedir: "Ne garip ve ne acı bir tesâdüftür ki. "Türk ve İslâm San'atları Târihi Enstitüsü Yıllığı" için altı sene evvel kaleme aldığım bu yazı Edirne'nin 600. Fetih Yılı dönümünde neşredilmiştir.. Ve adeta bir MERSİYE olmuştur." Kendisinin yazdığı orijinal şekilli bir rübâi ile başlayan edebi bir dille yazılmış beş sayfalık "başlamadan evvel" adı verilen ilk kısımda Edirne'nin çeşitli maksatlarla inşa edilmiş pek çok çeşitli anıtlarıyla emsalsiz bir şehir olduğu belirtiliyor. İkinci bölümde bundan 60-70 sene evvel mevcut olan 15 i Selâtin, 46 sı hayır sahipleri tarafından yaptırılmış 61 câmi 164 mescit, 56 tekke ve zâviye, 49 medrese, 103

merkat ve türbe, 9 imaret, 53 mektep, 4 çarşı, bedesten ve arasta, 24 han ve kervansaray, 6 harap ve eseri kalmayan han, 16 hamam, 19 münderis hamam, 13 sebil, 1 havuz, 124 çeşme, 8 köprü, 8 buzhane ve 36 kilisenin 19 sayfa tutan izahlı listesi bulunmaktadır. Bu meyanda birkaç isimle maruf olan anıtlarda ayrı listelerde gösterilmiştir. Daha evvel veya sonra Vakıflar İdaresi tarafından satılmış ve dolayısıyla yıkılmış olan 65 câmi, 34 mescit, 13 tekke, 2 tekke arsası, 5 câmi avlusu, 1 medrese, 1 dergah, 1 türbe, 2 su hazinesi ve 2 meşruta ise bu gün ancak isimlerle tanınmaktadır. Rıfkı Melûl Meriç bunları ayrı ayrı isimlerle sıralamıştır. Yine isimleri bilinen 62 türbeden bugün ancak üç beş tanesi mevcut bulunmaktadır. Ayşekadın semtinde, İstanbul Yolu üzerindeki târihi mezarlık ise 32 parsel olarak ayrı ayrı 32 kişiye satılmıştır. Bundan başka satılan mezarlık sayısı da 21 dir. Merhum üstâd Edirne'deki bu eski eser katliamını vesikalar, raporlar ve listelerle ayrı ayrı göstermekte ve önümüze çok acıklı bir sahne sermektedir.

Müteâkip yazı, "Efganistan'daki İtalyan Arkeoroloji Heyeti hakkında kısa bir rapor" başlığı altında "Gazne'deki Kazılara Giriş" adlı 18 fotoğraf ve 1 deseni de ihtiva eden Alessio Bombaci'nin yazıp Doğan Türker'in dilimize çevirdiği 24 sayfalık hafriyat raporudur. 11. asırda büyük bir İslâm İmparatorluğunun Başşehri olan Gazne bugün Efganistan hudutları dahilindedir. Gaznelilere ait eski eserler üzerinde şimdiye kadar çalışılmamış ve kazı yapılmamıştır Bu raporda İtalyan Orta ve Uzakdoğu Enstitü'sünün 1955 yılında Efgan Hükümeti ile vardığı mutabakattan sonra Efgan Tarih Kurumu ile birlikte yapmış olduğu sistematik kazılar ve neticeleri halen Kâbil Müzesinde bulunan eserlerle birlikte açıklanmakta ve tanıtılmaktadır. İnsan ve hayvan fûgirlerini hâvi kartal ve çiçek motifleriyle süslü, arabesk tezyinatlı, iki tarafı oyuk Transenna'lar, aslan ve fil ile mücadele eden süvarî kabartmaları ve av sahneleri belli başlı kabartma tiplerindedir. Böylece Gazne heykeltraş-

lık san'atı İran san'atına insan ve hayvan motiflerinin ustalıklı katılması meydana gelmiştir ki İran san'atının mütakamil bir safhası olarak kabul edilmesi lâzımgelir. Raporunda daha ziyade bu husus üzerinde durulmuştur.

14 cü Yazı, Emel Esin'in "Selçuk Devrine ait resimli bir Anadolu yazması" adlı, 10 sayfalık 12 resimli etüdüdür. Emel Esin Paris'te Bibliotheque Nationale'de tesadüf ettiği Selçuklular devrine ait Hicrî 7 ci asrın sonlarına doğru farsca yazılmış bir mecmuayı tanıtmakta ve incelemektedir. Bundan öğrendiğimize göre mecmuanın müellifi aslen Sicistan'lı olup Sivas'ta yerleşmiş, Aksaray ve Kayseri'de de bulunmuş Selçukilerin son devirlerini ve Mogol'ların yakın doğuya hakimiyetlerini görmüş Nâsir al-din Muhammed dir. Mecmua nesih ile yazılmış 146 vektardan ve üç kısımdan ibarettir. Müellif, seyyah, remmâl, astrolog ve heykel denen büyüklü şekil ve resimlerden anlayan bir zat imiş. Eserin birinci kısmı bir seyahatname mahiyetindedir. İkinci kısmı Kitâb-i daqâiq al haqâiq, üçüncü kısmı ise ise Münis-al hawârif adını taşımaktadır. Pek çok ve güzel nakışları ve süsleri de bulunan bu yazma İslâm dinince makbul olmayan gizli ve acâip ilimlerden bahsetmektedir.

Müteâkip yazı Güzel Sanatlar Akademisi Türk San'atı Târihi Enstitüsü öğretmeni Nejat Diyarbakırlı'nın "Artuk Oğullarına ait olması muhtemel bir mezar taşı" adlı 3 sayfalık, 12 resimli küçük bir etüdüdür. Bu mezar taşı Mardin Müzesinde olup Artukluların merkezi olan Hasankeyf'den getirilmiştir. Tam bir mezar steli şeklindeki stelin bir yüzünde stilize edilmiş at üzerinde bir avcı, öteki yüzünde de üç ayrı bölümde çift yılan, çift kertenkele ve saçaklı, örgülü dokuma süs motifleri görülmektedir. 16 cı yazı, Akademi Seramik Bölümü öğretmeni İsmail Hakkı Oygur'un "Les Origines de la ceramiques Seldjukide et Ottomane" adlı 6 sayfa ve 18 resimli fransızca makalesidir. 10, 11, 12 ve 13 cü asırlara ait kâse, çanak, tek ve çift kulplu vazo, pençere süsü gibi çeşitli örnekler verilmekte ve ilk Osmanlı

devri ve Fatih devri çinili eserlerle mukayeseler yapılmakta ve bu arada Yeşil Türbe, Çinili Köşk, Rüstempaşa Câmii, Sultanahmet Câmii ve İznik çinileri üzerinde durulmaktadır.

Müteâkip yazı Dr. Muin Memduh Ta-yağ'ın "Duvar çinilerimizdeki yaprak motifi" adlı 5 sayfalık etüdüdür. Bu etüd 46 sayfa üzerinde gösterilen müteaddid ve çeşitli desenlerle zenginleştirilmiştir. Ağaçların, çiçeklerin ve çeşitli nebatların en güzel, en canlı birer uzvu olan yapraklar fazlasile değişik şekil ve biçimler arzettiklerinden ta en eski devirlerdenberi süs motiflerinde bol bol kullanılmıştır. Bu yazıda Osmanlı duvar çinilerinde çeşitli yaprak şekilleri ayrı ayrı desenlerle gösterilmiştir. 15 ci asrın sonlarından 18 ci asrın sonlarına kadar yapılmış bir çok câmi, türbe ve diğer anıtlar çini kaplamalı duvarlar en büyük süs özelliği teşkil etmektedirler. Bunlarda da çeşitli yaprak motifleri başta gelmektedir. Bunların büyük bir sabırla desenleri çizilerek tasnif edilmeleri bu güzel etüdü meydana getirmiştir.

Bundan sonraki yazı, baş taraflarda diğer bir yazısı dolayısıyla adlı geçen rahmetli Y. M. Ali Saim Ülgen'in "Kudüs'te Harem-i Şerif dahilindeki Kubbetü's -Sahra (E's Sahratü'l Müşerrefe-Câmi-i Ömer) in XVI. yüzyılda yapılmış olan çinileri" adlı 5 sayfalık etüdüdür. Bu araştırmaya 20 resim, 3 desen, 1 kesit ve 1 plân eklenmiştir. Kudüs'ün Ürdün bölgesinde, târihi kale içinde, kayalık bir zemin üzerindeki bu bina aynı zamanda Câmi-i Ömer adı ile de anılmaktadır. Müslümanlar nezdinde çok kutsal bir makam olarak tanınan bu yere ilk defa ikinci Halife Ömer zamanında bir mescit yapılmıştı. Şimdiki Kubbetüs-Sahra bu mescitin yerinde Emevi Hükümdârı Abdülmelik tarafından 7 ci yüzyılın son yıllarında yaptırılmıştı. Aradan geçen uzun yıllar zarfında haraba uğrayan bu anıtı Kânuni Sultan Süleyman esaslı bir tâmir tâbi tutturmuştu. Müteâkip devirlerde de yine Osmanlı Padişahları tarafından ufak tefek tâmir gören bu binanın en çok göze çarpan özelliklerden birisi Kânuni Sultan Süleyman devri tâmirinde yapılmış

olan çinileridir. İşte Y. M. Ali Saim Ülgen 1958 yılı sonunda Kudüs'e yaptığı tetkik gezisinde bu 16 cı yüzyıl çinilerini incelemek fırsatını bulmuş ve bu etüdü hazırlamıştır.

19 cu yazı, Topkapı Sarayı Müzesi asistanlarından İsmail Ünal'ın "Çin Porselenleri üzerindeki Türk târsiâtı" adlı 16 sayfalık yazısıdır. Bu araştırma 1 sayfa cetvel, 5 sayfa desen ve 29 fotoğrafıdır. Önsözden sonra çin porselenleri hakkında neşriyat, Topkapı Sarayında murassa çin porselenlerinin toplanmaları, porselenlerin tarsisinde kullanılan malzeme, süsleme şekilleri, tarsig edilen porselenlerin cinsleri, murassa eserler ve çeşitleri ve netice kısımlarını ihtivâ etmektedir. Topkapı Sarayı Müzesinin en zengin koleksiyonlarını teşkil eden xv, xvı cı asır Çin Porselenlerinin daha ziyade küçük ölçüde olanlarına Türk sanatkarları tarafından çeşitli tarsiat yapılarak bugünkü elde mevcut 269 murassa koleksiyon meydana getirilmiştir. Bütün dünyada mevcut murassa Çin Porselenlerinin sayısının 5 olduğu nazarı itibare alınırsa bu koleksiyonun ne kadar mühim ve kıymetli olduğu kolayca anlaşılır. Murassa eserler arasında daha ziyade ibrikler, nargileler, gülâbdanlar, buhurdanlar, divitler, kâseler, fincan ve tabakalar bulunmaktadır. İsmail Ünal uzun yıllardanberi bu konu üzerinde ciddi bir şekilde çalıştığından etüdünü tam bir yetki ile hazırlamıştır.

Müteâkip yazı, 22 arşiv vesikası fotokopisini de ihtiva eden Bige Çetintürk tarafından yazılmış 16 sayfalık "İstanbul'da xvı. asır sonuna kadar Hassa halı sanatkarları" adlı etüdüdür. Sonunda bir sayfada da alfabetik sıra ile sanatkarların listesi vardır. Türk San'atı Eserleri ve Halıları hakkında mütalaalar adı altındaki birinci kısımda bu etüdün meydana getirilişi, önemi izah edilmekte ve vesikalara dayanılarak İstanbul halıcılığının tarihçesi üzerinde durulması gerektiği izah olunmaktadır. İkinci kısım Fâtih Sultan Mehmet zamanı hassâ halı sanatkarları adı altında başlayıp İkinci Sultan Bayezit, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, İkinci Sultan Selim, Üçüncü Sultan Murat ve Üçüncü Sultan Mehmet zamanı sanat-

kârları ayrı ayrı zikredilerek, eldeki vesikalara dayanılarak haklarında bilinen malumata birlikte yazılmaktadır. Bu Mecmuayı neşreden Enstitü'nün Müdürü kıymetli Üstâd merhum Rıfki Melûl Meriç'in başarılı bir talebesi olarak yetişen Bige Çetintürk'ün bu etüdü tam bir anlayış numunesidir.

21 ci yazı, Eczacı ve Kimyager Naşit Baylav'ın "Türkiye'nin Boya Bitkileri ile Türkiye'de kullanılmış olan yabancı memleket boya bitkileri ve boyaları" adlı 13 sayfalık araştırmasıdır. Eczacı ve kimyager olduğu kadar iyi bir hoca ve araştırmacı olan Naşit Baylav senelerdenberi müze ve kütüphanelerde yaptığı araştırmalarla kıymetli eserleri ve etüdüler meydana getirmiştir. Bu araştırmada yerli ve yabancı bitkisel boyaların kimyasal yapıları incelenmekte, pek çeşitli renkler meydana getiren ağaçlar, nebatlar ve çiçekler ayrı ayrı gözden geçirilmektedir.

Müteâkip yazı Rıfki Melûl Meriç'in "Türk San'atı Tarihi Vesikaları" başlığı altında mimâriye ait vesikaları ihtiva eden yazısıdır. Aynen derç edilen vesikalarla birlikte 9 sayfa tutan bu yazıya 4 fotoğraf ve 9 vesika fotokopisi eklenmiştir. Bu vesikalar 1937 yılında harab olan III. Sultan Murat'ın idaresile babası II. Sultan Selim Camii ile müştemilatına akâr olarak inşa ettirilen Edirne'deki

Yemiş Hanına (meyve kapanı) ait Edirne Kadısının 4 ilâm ve 1 hüccetinden ibarettir.

Bundan sonraki yazı da yine Türk San'atı Tarihi vesikaları başlığı altında olup Rıfki Melûl Meriç'in imzasını taşımakta ve bayramlarda padişahlara hediye edilen sanat eserleri ve karşılıklarınının 13 sayfalık listesini ve 8 vesika fotokopisini ihtivâ etmektedir.

Mecmuanın son yazısı "Gaybettiklerimiz" başlığı altında merhum Ali Saim Ülgen ve Hüseyin Tahirzade Bihzad'dan bahsetmektedir. Bu mecmuada iki ayrı yazısını zikrettiğimiz Y. M. Ali Saim Ülgen yukarıki satırlarda da belirttiğimiz üzere meslekinin tam ehli ve âşıkı, çok bilgili, çalışkan, nezaket ve terbiyesile de üstün bir insandı. Onun genç denebilecek bir yaşta ufûlü kendisini tanıyanları fazlasile mütecessir etmiştir. İşte bu iki sayfalık kısa yazıda belirtilen de budur. Kendisi de çok geçmeden ebediyete intikâl eden üstâd Rıfki Melûl Meriç'in beş beyitlik tâmiyeli târihi mecmuanın son satırlarında ibretle okunmaktadır. Akademinin minyatür ve tezhip uzmanı Hüseyin Tahirzade Bihzad'ı da anarak bu üç hakiki sanat erine Ulu Tanrıdan rahmet niyâz eder ve bu mecmuanın müteâkip sayılarının intişârını gönülden dileriz.

Osman SÜMER

BİBLİYOGRAFYA

I.

Batı Almanya merkezi Bonn'da Kurulan Alman-Türk Derneği (Deutsch = Türkische Gesellschaft) yıllardanberi yayınladığı dergisinde Türkiye ekonomisine, tarih ve kültürüne dair önemli makaleler yayınlamaktadır.

Biz burada T. E. Dergisinin Konusuna giren bir kaç örneği göstermekle yetineceğiz.

1- *Eski Türk Köprüleri*: (Selçuk ve Osmanlı Kültürünün Anadolu ve Güneydoğu Avrupadaki şaheserleri. Yazan: Dr. Friedrich Kienitz. Mitteilungen. Haft 51 (1963). 8 sütun yazı ve resim.

2- *Akşebir*: Nasrettin Hoca şehri. Dr. Friedrich Karl Kienitz. Mitt. Haft 41. 4 sütun yazı ve resim.

3- *Türkiye'de Halk musikisi gelişmesi*: Karl Reinhard. Mitt. 44 (1962) 7 sütun yazı ve resim.

4- *Yürük Süvarilerinin Ertuğrul Gazî türbesinde yaptıkları tören*: Yazan: Franz Taeschner. Mitt. 44 (1962) 6 sütun yazı ve resim.

5- *Türk Halk Raksları*: Yazan: Vedat Tör. Mitt. 39 (1961) 7 sütun.

6- *Dış Türkler*: (Türk azınlıklarının

kaderi). Dr. Friedrich Kienitz. Mitt. Haft 42 (1961) 17 sütun yazı ve resim.

7- *Türkler, Ruslar ve Mogollar*: Dr. Richard Peterr. Mitt. Haft 46 (1962). 14 sütun yazı.

8- *İstanbul'da otuz yıl önceki Ramazan geceleri*: Yazan: Max R. Kaufmann. Mitt. 33 (1960) 4 sütun.

9- 18. yüzyıl başlarında Osmanlı imparatorluğu: Yazan: Akdes Kurat. Mitt. 19 (1957). 9 sütun resim ve yazı

10- *Asri bir devlette eski Türk bayatı*: Yazan: Dr. Ulla Johansen. Mitt. 22 (1958) Bu makale Toros çevresi yörüklerini tanıtır.

11- *Türk İşlemeleri*: Mitt. 5 (1955).

12- *Türk Çeşmeleri*: Yazan: Max R. Kaufmann. Mitt. 12 (1956). 8 sütun yazı ve resim.

13- *III. Murat Sürnamesi*: Yazan: Prof. Dr. İpşiroğlu. Mitt. 34 (1960) 14 sütun yazı ve resim.

14- *Türkiye'de Tabiatın Korunması*: Yazan: Muvaffak Uyanık Mitt. 33 (1960) 8 sütun yazı ve resim.

Daha önce aynı konuda Prof. Dr. Coss-wig Mitt. 11 (1956) da 3 sütun yazısı:

Türkiye'de Tabiatın Korunması Sorusu. II.

Macaristan'da Türkiye ve Türk Kültürü ile ilgili bazı yayınlar:

15- Die *Siyagat-Schrift* (Siyaket yazısı) in der türkischen Finanzverwaltung, Türkiye "Palaeographie"si üzerine malzeme. 1. cilt. giriş Metin. 2. cilt. Faksim ile'ler, Budapest 1955. Akademi yayını. 1. cilt 910 sahife II. cilt, 104 levha.

(Bibliotheca Orientalis Hungarica 7). Yazan: Fekete Lajos.

16- *Beiname (Lagab), Personenname (i-sim) und Apposition (na't)* in den Ofner Mugata'a-Deftern: Acta Orient, Hung. XV. (1962). 97-109 sahifelerde. Yazan: Fekete Lajos.

17- *Les noms de nombre dans l'anthroponymie turque*: Acta Orient, Hung, XII. (1961) 45-71 sahifelerde. Yazan: Rásonyi Lászlo.

18- *Zu den Namen der ersten türkischen Herren Von Jerusalem*: Acta. Orient. Hung, XIII (1961) 89-94 sah. Yazan: Rásonyi Lászlo.

19- *Les nomes de personnes imperatifs chez les peuples turcs*: Acta, Orient, Hung. XV. (1962) 233-243 sah.

Yazan: Rásonyi LASZLÓ.

20- Hazai György-Árpád Imre: *Türk Şiiri Antolojisi*: Elemler Deryası adlı bu eser Fuzulinin "Derya'yı Ah!" adlı şiirinden mülhemdir. Divan Edebiyatından son kuşak şairlerinin eserlerine kadar örnekler önce macarcaya çevrilmiş, sonra onsekiz macar şairinin iştiraki ile şiir olarak aktarılmıştır. Son bölüm *halk şiiri* dir. Budapest 1961. Europa 445 sahife.

21- *Anadolu Türk Seccadeleri*: (Macar Dekoratif Sanatlar müzesindeki eserler). "İpar müvészeti Müzeum" yıllığı (1959) 43-59

Yazan: Csányi KÁROLY

22- Macar "İpar müvészeti Museum" daki *Türk Sancakları*: Müze yıllığı. III-IV (1959). 169-177.

Yazan: Egedy EDIT.

23- *Szombathely müzesinin eski Türk yağlığı*: Müze yıllığı III-IV. (1959) 195-201.

Yazan: Dömötör SDNDOR.

24- *Macaristandaki Hunlar çağının etnik durumu sorusu*: (Die Ethnischen Probleme der Hunnenzeit in Ungarn). Macar Akademisi yayını 1963, 82 sahife resimli.

Yazan: Mihály PARUCZ

25- "Sezeged-Nagyszeksos" *Hun hükümdar mezar buluntuları*: (La Trouvaille de Tomb Princiére Hunnique A Szeged-Nagyszeksos). Macar Akademisi yayını 1953. 203 sahife yazı, 58 levha resim, 2 harita taslağı.

Yazan: Fettib NANDOR

26- *Orta Avrupada Avar çağı arkeolojisi ile ilgili eserler*: (Archaeologische Denkmaler der Awarzeit in Mitteleuropa). Macar Akademisi 1956. 244 sahife.

Yazan: D. CSALLANY

27- *Avar topluluğu taribine dair arkeoloji araştırmaları*: (Etudes Archéologiques sur l'histoire de la Société des Avars). Macar Akademisi yayını 1953. çift sütün 291 sahife, resimli.

Yazan: *Gyula LÁSZLÓ*

28- *Macar Devletinin menşesine dair*: (Macarca). Akademi yayını, 1959, 167 Sah. resimli.

Yazan: *Györfy GYÖRGY*

29- Yukarda geçen bahislerle ilgili önemli bir eser de Leningrad'da *Hermitage* müzesi tarafından yayınlanmıştır:

M. Artamanov: *Hazarların tarihi*: (Rusça). 1962, 522 sahife yazı ve resimler.

30- Altaylı Kavimlerin Kültür tarihi için kaynak olarak *Beşik ve Ocak*: (The Cradle and Hearth as Sources for the Cultural history of Altaic Peoples). Yazan: Ulla Johansen. (Hamburg Üniversitesi). UAS, vol. 23 (1961). 205-217, resimli.

Tanıtın: *H. KOŞAY*

31- Yazılı ve resimli Konya halıları: 1. Anadolu'da açılan ilk halı-kilim sergisi ve mareşal Hindenburg'a hediye edilen bir Konya halısı:

Yazan: *Mehmet ÖNDER*